

FARKAS GYÖRGY

KURAL

A mai Dél-Szlovákia keleti peremén, a Garam alsó folyása mentén elterülő Lévai járás délnyugati szegletében, az egykori Esztergom vármegye Duna-balparti részén, a megye megszűnt párkányi járásának északi határvidékén fekszik Kural község.

A település a Garam jobb parti természetes mellékfolyásai közül az utolsó, a legdélebbi Kétyi víz (Kvetnianka) két partján, a kiterjedt löszhátak alkotta Garammenti hátság szelíd lankáin alakult ki. A falu táji környezetének természetföldrajzi jellemzői alapján a térségben az intenzív mezőgazdasági termelés szinte minden feltétele adott. Éghajlata meleg; inkább száraz, vagy mérsékelten csapadékos. Kural határainak mezőgazdasági művelés alatt álló tábláit zömmel az említett löszhátakon kialakult kitűnő minőségű feketeföldek alkotják. Összefüggő erdőterület a község határain belül a 19. századra nem maradt fenn, de a közeli Garammenti dombvidék magasabb gerincein húzódó erdőségek ellátták a községet ebből a nyersanyagból is. A patak völgyének kaszálói az állattartáshoz nélkülözhetetlen szénát biztosítottak. A patak völgyet szegélyező dombhátakon a kedvező fekvés ellenére szőlőművelés a délkeleti szomszéd községgel, Érsekkétytel ellentétben tartósan nem kapaszkodott meg. Ehelyett az északi, „felső” szomszéd Farnad délnyugati határában fekvő egykori hegyközség Kuralhoz közel eső részén szereztek az itteniek az idők során kiterjedt, többé-kevésbé összefüggő kurali birtokokat

A falu Ister-Garnum eurorégióbeli különleges helyzete nemzetiségi összetételének következménye – Kural az egyetlen „tisztán” szlovák többségű település az eurorégió Szlovákiához tartozó északi felén. Az eurorégió északi felének etnikai térszerkezete és azon belül Kural sajátos helyzete az utóbbi mintegy 300 év történetébe ágyazottan kibontakozó etnikai folyamatok következménye.

A település maga 300 évnél sokkal régebbi. Első írásos említése a 1223-ra datálva maradt fenn¹, természetesen nagy valószínűséggel már jóval korábban lakott hely lehetett, amit archeológiai leletanyag is alátámaszt.² A falu területe szinte teljesen szabályos téglalap

¹ Borovszky S.: Magyarország vármegyéi..., 28. o. Arcanum DVD Könyvtár III. [a továbbiakban: Borovszky]

² Pribelský, J.-Varga, G.: Kezünk az új élet pulzusán, Příroda, Pozsony, 1981, 9. o. [a továbbiakban: Pribelský - Varga]

alakú, melynek hosszanti, északnyugat-délkeleti csapású tengelyét a már említett vízfolyás, a Kétyi-víz alkotja. A település területének ez a feltűnő szabályossága akár arra is utalhat, hogy a fokozatosan benépesülő patak völgy korábban lehatárolt területű településeihez képest Kural határait mintegy „kihásították” a már megállapodott szomszéd községek területéből. Hasonló alakú egyébként a tőle a patak völgyben „lejjebb”, a Kétyi-víz Bénytől északra fekvő torkolatához közelebb fekvő Érsekkéty területe is.

Kural 17. század előtti etnikai arculatáról a fennmaradt írásos anyagban nincsenek adatok. A falu középkori történetéből néhány birtokváltásra, perre vonatkozóan maradt fenn írásos anyag. 1256-ban említik először a Kurali nemes családot, közülük a későbbiekben, például 1330-ra, 1338-ra és 1349-re datálhatóan is feltűnik még néhány szereplő bizonyos birtok-zálogosítások, adás-vételi szerződések kapcsán. A 16. századi összeírások szerint már egyértelműen az esztergomi érsek birtoka.³

A környékbeli népesség etnikai összetételéről az első értékelhető adatokat szolgáltató forrás egy 1664, vagyis Érsekújvár török kézre kerülése után született, a terület török közigazgatási megszervezésének folyamatát rögzítő egykori adójegyzék (*defter*), amely az új vilajethez tartozó községekben név szerint írta össze az adófizetésre kötelezett nem muzulmán – „*rája*” lakosságot.⁴ A falvak adófizető családfőinek család- és keresztnévei ugyan csak halovány fogódzók, tudományos alapsággal és körültekintéssel feldolgozva mégis némi támpontot nyújtanak az ekkortájt még nem nemzetiségi kategóriák mentén tagolódó népesség etnikai gyökereinek megítéléséhez.

A lajstromok révén némi óvatos következtetések levonhatók a térségbeli településeken használt nyelvek elterjedtségével kapcsolatban, mintegy kétszáz évvel a napjainkban elfogadott értelmezések szerinti nemzeti-nemzetiségi kategóriák megjelenése előtti időkből. Sajnos, ebben az adójegyzékben Kural lakatlan, pusztá helyként szerepel és így a forrás alapján egyetlen 17. századi családnevet sem tudunk a településhez kötni, mindössze annyit rögzíthetünk, hogy térszerkezetbeli helyzete, külső viszonyrendszerét tekintve legalábbis, már akkor is 21. század elejihez hasonlítható jellegű lehetett, lévén, hogy a szomszédos községek fennmaradt családnévanyaga a jelenlegitől túlságosan nem elütő etnikai-nyelvi szerkezetre utal, tehát bizonyos fokú magyar-szláv keveredésre, némi vélelmezhető magyar túlsúllyal.

³ Borovszky, 29. o.

⁴ Blaskovics József: Az újvári ejálet török adóösszeírásai. Erdem, Pozsony, 1993.

Bár Kural középkor végi népességének etnikai összetétele e nagy jelentőségű forrás tükrében „fekete doboz” marad, mégis, már annak a szegényesnek tűnő információnak, miszerint az adott összeírás idején, lakatlan, puszta helyként jegyezték fel, nem csekély információértéke van. A falu történetét ezidáig feldolgozó források⁵ ugyanis egyöntetűen rögzítik, hogy a területre 1612-ben Paluska György, a hitbizomány akkori érseki biztosa, Chinorán és Tapolcsány környékéről, a Felső-Nyitrai medence vidékéről telepített – értelemszerűen – szláv-szlovák etnikai kötődésű lakosokat. Ötven évvel későbbi „eltűnésük” meglehetősen rejtélyes, összességében viszont a mai etnikai térszerkezet kialakulásának történetét illetően megbízhatóan rögzíti a tény, miszerint a község mai sajátos, „nyelvszigetszerű” etnikai térszerkezetbeli helyzete legkésőbb a 17. század elejétől datálható.

További érdekes adat a település 18. századi történetéből, hogy község Keresztély Ágost herceg esztergomi érsektől (1705–1725) kiváltságlevelet nyert⁶, mely alapján úrbéri terheit egy összegben, évi 200 forintban válthatta meg, s mentesek maradtak „...mindennemű robot és dézsma fizetése alól”⁷, sőt „...az urasági korcsmáltatástól is”⁸. A kiváltságolás történeti háttéréről a hozzáférhető történelmi munkákban sajnos nem maradt fenn anyag. Figyelemre méltó viszont a tény, miszerint Keresztély Ágost herceg egyházi karrierjét megelőzően a Habsburgok szolgálatában jelentős katonai pályát futott be a török elleni felszabadító hadjáratok idején. Csak az óvatos feltételezések szintjén vethető fel, hogy a falut a tágabb környezetéből is kiemelő kiváltságok talán összefügghetnek a községnek a kuruc háborúk vagy az ellenreformáció idején játszott szerepével. Mindenesetre az egy összegben megváltott úrbéri terhek révén a falu népessége a környező településekhez képest jelentős előnyökre tehetett szert a későbbi anyagi gyarapodás megalapozása terén. Ezek az előnyök még jóval a jobbágyfelszabadítás utáni időkben is éreztették hatásukat; Kural a szomszéd települések „közmevitélése” szerint a tágabb környék módosabb falvai közé tartozott még a 20. század első felében is.

Szintén Keresztély Ágost érseksége alatt építették Kural ma is álló barokk templomát, melyet „...utóda gróf Esterházy Imre...különféle felszerelésekkel gyarapított”⁹.

⁵ Borovszky; Pribelský – Varga; Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára... Arcanum DVD Könyvtár VI. [a továbbiakban: Fényes]

⁶ A kiváltságlevél kelte 1712. augusztus 6. „Ettől kezdve a jelenlegi időkig minden év ezen napját követő vasárnapon Kuralanyban búcsút tartanak, amelyre a környékbeli községek lakói is ellátogatnak.” [Pribelský – Varga, 12. o.]

⁷ Borovszky, 29. o.

⁸ Fényes

⁹ Borovszky, 29. o.

A nemzeti mozgalmak térnyerésének idejéből a rendelkezésre álló forrásokban kevés konkrétan Kuralra vonatkozó adat és anyag van. Nyilván a 19. század második felétől éleződő nemzetiségi konfliktusok valamilyen formában Kural és a szomszédos, ekkorra – több estben: újra – egyértelműen magyar többségűvé váló települések között is átformálhatták a viszonyokat. Itt azonban homályban tapogatózunk. Még inkább így van ez a talán még az előzőnél izgalmasabb témakörben; nevezetesen annak megítélésében, hogy miképpen hatott az idők során feltételezhetően erősödő asszimilációs nyomás Kural akkori társadalmára. Újra csak óvatosan vethető fel az a feltételezés, miszerint Kural egyértelműen szlovák többségének és jellegének megtartása 1612-től a 19. századig talán elsősorban a település népességének vallási egyöntetőségében gyökerezett. A szomszédos településekhez képest itt nem kapaszkodott meg a reformáció, különösen a kálvini ága, mely etnikai vonatkozásait és hátterét tekintve ebben a Garam-menti térségben egyértelműen a magyar elemhez kötődött.¹⁰

Az is joggal feltételezhető, hogy a 19.-20. század fordulóján fölerősödő magyarosítási törekvések kivédésében a kurali népesség vallási homogenitásának nem kis szerepe lehetett. A kurali közösség szemszögéből mindenesetre nyelvszigetté válásuk története, a környező falvak – szerintük¹¹ – szintén szlovák eredetű katolikus népességének „tökéletes” elmagyarosodása néhány energikus egyházi személyiség céltudatos tevékenységének „gyümölcse”. Természetesen a szájhagyományként megőrzött emlékezet legfeljebb a két világháború közti időszak végéig kapaszkodik már csak vissza, de a szomszédos községet prédikációival, egész közéleti fellépésével „elmagyarosító” plébános nevét máig emlegetik. Ehhez még adalékként hozzá kell fűzzük azt az ebből a szempontból el nem hanyagolható körülményt, hogy az idők során egyház-igazgatásilag Kural a szomszédos Nagyölvéd filiáléjává vált, és ez a helyzet máig fennmaradt.¹²

A község 20. századi történetének különösen az első feléről a fellelhető szakirodalomban a népszámlálási adatsorokon, illetve néhány – egyébként más témát taglaló forrás – odavetett megjegyzésén kívül alig találunk konkrétumokat.¹³

¹⁰ Csapodi Csaba: Bars megye verebélyi járásának nemzetiségi viszonyai az újkorban. Athaeneum, Budapest, 1942.

¹¹ Egyébként a szomszédos települések katolikus vallású közösségeinek családnevei közül számos igazolja ezt a feltételezést.

¹² Napjainkra már a nagyölvédi plébániához tartozik az északi szomszéd, Farnad is.

¹³ I. Borovszky.

Az egyetlen munka, amely néhány fejezetében kiemelten foglalkozik Kural közelmúltjával, egy – a kurali székhelyű „*Béke, egységes földműves szövetség*” tizenöt éves jubileuma – kapcsán 1981-ben napvilágot látott monográfia.¹⁴ Szerzői, egyebek mellett, községenként áttekintik a „*szövetkezethez tartozó*” települések történetét, kiemelten kezelve a „*kapitalista kizsákmányolás korának*” történéseit.

A jelzett munka azonban – leszámítva tény, hogy egyediségénél fogva valóban megkerülhetetlen forrásmű – olyannyira az akkor uralkodó ideológia szellemében íródott, hogy ma jószerivel csak afféle tendenciózus propagandakiadványként minősíthető. Történelemképe az „objektív materializmus” dialektikus értelmezésének talaján állva az „egymással antagonisztikus viszonyban álló társadalmi osztályok közötti harc szüntelen éleződése” tézisének jegyében skicceli fel több évszázad „osztályharcának” történelmét, melyből a „Párt vezető szerepének” bizonyítását óhajtó igyekezet lendületében, végtelen bornírtságával és sablonosságával különösen a 20. századi fejleményeknek a taglalása emelkedik ki. A megszokott szóvirágokat és az ideológiai ballasztokat lehetőleg mellőzve, az ellenőrizhető történelmi tényekre alapozva valójában nagyon kevés konkrétumot emelhetünk ki ebből a forrásból.¹⁵

Világos, hogy Kural szlovák többségű népességének „*közvéleménye*” gyökeresen eltérő módon élte meg a tágabb térség 20. századi történelmének fontosabb fordulópontjait; az első világháborút lezáró békeszerződések kapcsán megszülető első Csehszlovák köztársaságot; a szlovák autonómia-törekvéseket; az első bécsi döntést és következményeit; majd a második világháború történéseit és az azt követő éveket, mint a környező, magyar többségű falvak lakossága. Ezért aztán az átélt sorsfordító események – részben a felvállalt nemzetiségi hovatartozás, részben a sajátként elfogadott közösség értékrendje függvényében – Kuralon eleve egészen más fényben tűntek fel; teljesen eltérő értelmezési keretekben formálódtak történetekké, és sokszor homlokegyenest ellenkező előjellel váltak értékelhetővé, mint a szomszédos településeken. A mindennek ellenére feltételezhetően mégiscsak létező összekötő kapcsolatot, az alapvetően ideológiai alapú ellentéteket áthidalni képes, gyakorlatiasabb életszemléletet tükröző „*regionális*” közösségtudat csíráit az akkoriban még erősen zárt

¹⁴ Príbelský – Varga.

¹⁵ Persze a lózungoktól megszabadított szikár elbeszélés rekonstruálásának kísérlete mellett, valamiféle támasztékként, bizonyos saját múlt-értelmezést nem kerülhettem el. Előre tisztázandó, hogy az alább következő homályban tapogatózó kísérletekkel igyekszem majd a történelmi fordulópontok körül feltételezhető általános társadalmi klíma ma elfogadott fogalomhasználatunk segítségével történő felvázolásánál mélyebbre nem merülni.

falusi közösségek és a bennük kiteljesedő, torzuló egyének létének és fennmaradásának gazdasági alapjait megteremtő folyamatok hatásai, a nyomukban felismert új kihívások és a rájuk adott, nem a nemzetiségi megoszlás, hanem a társadalmi tagozódás logikája szerint elfogadott vagy elutasított válaszok jelenthették.

Különösen tanulságos volna az 1938 őszi eseményeknek, vagyis az első bécsi döntés következményeinek a község népességére gyakorolt hatásának részletes feltárása. Bizonyos, hogy Kural lakossága jó okkal nem a szomszédos községekre jellemző ovációval fogadta a bevonuló magyar állam képviselőit. A következő hat év történéseinek tisztázása a berendezkedő magyar adminisztráció és az újra kisebbségi sorba kerülő község közti *modus vivendi* kialakulásának feltárása miatt lehetne izgalmas faladat. A hivatkozott forrásból a sanyarú sorsot ecsetelő általánosságok mellett semmi konkrét, a magyar hivatalos szervek, vagy egyének részéről elkövetett atrocitásokra, nemzetiségi jellegű sérelmekre, megaláztatásra nem derül fény, noha okkal feltételezhetjük, hogy jó pár ilyen jellegüként értékelt momentumot máig megőrizhetett a községben a kollektív és a személyes emlékezet.

A háború idején, pontosabban 1944/45 fordulóján, a Garam vonalán megmerevedett front közelében. a nyilas hatalomváltás után a faluból „...a nyilasok elhurcoltak néhány helyi lakost.”¹⁶ Őt személyt név szerint is említi a forrás, anélkül azonban, hogy további sorsukról bármit is közölne. A község egy idős lakójának szóbeli közlése szerint, ő maga is érintett volt 1944 telén egy hasonló elhurcoltatásban. Alaposabb utánajárás nélkül csak feltételezhető, hogy vélhetően éppen ebben az akcióban, mert az ő neve nem szerepel a könyvben felsoroltak között. Elmondása szerint a helybeli csendőrök állították elő őket erőszakkal, mert a munkaszolgálatra való toborzás hírére megpróbáltak előbb kibújni, majd elrejtőzni a besorolás elől. Megkötözve Szőgyénbe szállították őket, majd vasúton Budapestre, ahonnan az adatközlő szerint egy ottani, magasabb beosztásban lévő (rendőrtiszt?) rokon közbenjárására végül is elengedték őket, s kalandos úton-módon, már a front közvetlen közelében mozogva, illetve feltételezhetően a főváros körül akkor már záródó ostromgyűrűből épp hogy kicsusszanva kerültek haza.

Nem sokat tudni a községből a második világháború alatt a magyar hadseregben szolgálatot teljesítő kuraliakról, pedig nagy valószínűséggel szép számban sorozták be őket már az 1942-ben mozgósított, majd a Don-kanyarban felmorzsolódott 2. magyar

¹⁶ Pribelský – Varga, 19. o. Megemlíti ugyanakkor a forrás, azt is, hogy koncentrációs táborban pusztult el a Kuralról elhurcolt Grünfeld család négy tagja.

hadseregbe is, amelynek összeállításánál többek közt szándékosan igyekeztek számarányuknak megfelelően „leterhelni” az országban lakó nemzetiségeket.¹⁷ Feltáratlan, hogy a közösség hogyan őrizte meg emlékezetében a szocializmus évei alatt a „Horthy-fasiszta” hadsereg egyenruháiban a „Hazáért” elesett áldozatokat, vagy milyen értelmezési keretekbe, sablonokba ágyazva próbálta meg feldolgozni sorsukat.

Nyilván az 1945 tavasza utáni tapasztalatok tekintetében megint csak a hét évvel korábbi kettőség érvényesült; a szomszédos falvak magyar többségű lakosságához képest Kural népessége gyökeresen eltérő módon élte meg Csehszlovákia háború utáni újjászületését.¹⁸ Ebből a korszakból annak feltárása volna izgalmas, hogy miképpen ítélte meg a korabeli kurali közvélemény a magyar kisebbséget sújtó háború utáni intézkedéseket; megsínylették-e az esetleges korábbi személyes kapcsolatok ezeket a nehéz éveket.

A falu háború utáni életét leginkább meghatározó eseményre, a szövetkezet alapítására 1956 októberében került sor. Az idézet forrás meglehetősen szűkszavúan taglalja a keletkezés körülményeit. Ugyan a kezdeti nehézségeket nem hallgatja el, de a szervezés folyamatát nem részletezi. Idő hiányában, mélyreható helyi kutatómunka nélkül, csak feltételezhető, hogy a hagyományosan jómódú, a máig érzékelhető külső jelek – lakóházak, közterek, falukép – alapján többségében tehetősebb parasztgazdák alkotta helyi társadalom nem minden ellenállás nélkül adhatta be a derekát a kollektivista eszmék jegyében fogant új gazdasági intézmények kiépítőinek.¹⁹ De „...Segített az agitáció és így 1959-ben már az egész községre kiterjedő egységes földműves szövetkezet működött.”²⁰

Négy évnyi küszködés után, 1960-ban a szövetkezetet „átszervezték”. A forrásnak az esemény taglalása körüli szokásos frázisaiból²¹ kihüvelyezhető, hogy az átszervezés a szövetkezetalapítás

¹⁷ vö. Szabó Péter: Don-kanyar. Corvina, Budapest, 2001, 19. o.

¹⁸ „Kihagyhatatlan” idézet a sokat kritizált forrásból: „A dicső szovjet hadsereg Nýrovce 1945 március 27-én szabadította fel. Ez a felszabadítók és a helyi polgárok felejthetetlen találkozója volt. Az örömkönnyekért senki sem szégyenkezett. ... Közvetlenül a dicső Vörös Hadsereg általi felszabadulás után Nýrovce lakói családi házaik legszükségesebb javításaiba kezdtek...” Pribelský - Varga, 111. o.

¹⁹ Igaz ugyan, hogy konkrétan a nyíri szövetkezet alapítása körüli események leírásánál található az alábbi szövegrészlet, mégis jellemző a forrás – és a kor – „szellemiségére”: „...A kizsákmányoló osztályrétegek legfőbb részeinek felszámolása után a fő cél a középparasztok megnyerése volt a proletár diktatúrát folytató [sic!] állam érdekei számára. Ez a harc a konkrét feltételektől függően különböző formákat öltött, mégpedig a tőkés tendenciók [sic!] semlegesítésétől vagy korlátozásától kezdve a szövetkezés és egyesülés politikájáig, amely végeredményben a kisüzemi árutermeléstől a szocialista nagyüzemi termelésig vezető folyamatban realizálódott.” Pribelský - Varga, 116. o.

²⁰ Pribelský - Varga, 20. o

²¹ „Voltak olyan hónapok is, amikor objektív és részben szubjektív okokból a szövetkezeti tagok elvégzett munkájukért csaknem semmilyen jutalomban nem részesültek. Ez a munkaerkölcsre nem gyakorolt jó hatást.” Pribelský - Varga, 20. o.

első fázisának kudarca miatt vált szükségessé. Az 1960-as évek a kollektív gazdálkodás kereteinek és formáinak kialakítása, illetve a faluközösség új helyzethez idomulásának, alkalmazkodásának jegyében teltek. Hogy a vidékfejlesztés, vagy a falvak felzárkóztatása, legalábbis a korabeli Csehszlovákiának ebben a periférikus régiójában nem tartozott a „szocialista” gazdaságpolitika prioritásai közé, abból is érzékelhető, hogy a modern nagyüzemi mezőgazdasági termelés alapjainak a falu „szövetkezetesített” népességének rengeteg energiáját felemésztő fáradtságos megteremtésén túl, Kural infrastruktúrája ebben az évtizedben – a későbbi változásokhoz képest – alig fejlődött.

Az 1968 forrongó prágai tavaszát-nyarat követő „konszolidáció” évei viszont a község és tágabb régiója, a Lévai járás számára paradox módon a viszonylagos anyagi gyarapodás, életszínvonal-emelkedés korát jelentették. Elsősorban a falu ma is meglévő infrastruktúrájának kiépülése szempontjából minősíthetők kiemelkedőnek az 1970-es évek. A lakosság önkéntes felajánlásainak, aktív közreműködésének segítségével 1970-re épül meg a kultúrház, később az iskola és az óvoda épülete.

A község közelmúltjának egyik újabb fordulópontra a szövetkezet 1960-as átszervezése után 16 évvel, 1976 január 1-én következett be, amikor három szomszédos község, Kural, Érsekéty és Nyírágó földműves szövetkezeteit egyesítették. Az szövetkezet-egyesítés háttérének, valódi mozgatórugóinak megítélését illetően a forrás ködösítő lözungjait²² félretelve, megint csak néhány sejtés vázolható fel. Miután az egyesített gazdálkodó szervezetek központja Kuralra került, bizonyos, hogy az egész folyamat – nem csak mai értelemben felfogott – „nyertesének” ez a falu tekinthető.

Mélyreható és összehasonlító elemzések híján, több mint merész, felelőtlen dolog volna „kívülről” megítélni, hogy ez az egyesítés és a központ kiválasztása milyen esetleges nemzetiségi jellegű

²² Idézet az Érsekéty történetét taglaló fejezetből. „...Ezután az eltelt időszak után a mezőgazdaságban új, minőségileg magasabb fokú fejlődési időszak vette elejét, amelynek tartalma a mezőgazdasági termelés szakadatlan belterjesítése és a további iparosítása volt. A nagyobb egységek kiépítése keretében földművesszövetkezetünk egy komplexusba [sic!] egyesült a Kuraľanyi és Nyřovcei Egységes Földművesszövetkezettel.” Pribelský – Varga, 104 – 105. o. Ugyanez Nyírágó történetébe ágyazva: „...Felsőbb párt- és állami szervek javaslatára [!] 1976 január 1-ével egységes földművesszövetkezetünkben újabb egyesítésre került sor. Egybehívtuk a Kuraľanyi BÉKE Egységes Földművesszövetkezetet és a Kvetnáji Egységes Földművesszövetkezetet egyesítő alakuló taggyűlést. Az alakuló taggyűlésen ötéves időszakra választottuk meg a szervezetet. Jóváhagytuk a Kuraľanyi BÉKE Egységes Földművesszövetkezetet és a Kvetnáji Egységes Földművesszövetkezetet egyesítését azzal, hogy az újonnan egyesített egységes földművesszövetkezet továbbra is a BÉKE nevet viseli és székhelye Kuraľanyban lesz.” Pribelský – Varga, 142. o.

konfliktusokhoz vezethetett az eltérő etnikai összetételű falvak népességei között. Az azonban joggal állítható, hogy a folyamat esetleges feltárásának, történelmi elemzésének kiinduló hipotézisei közé az ilyen típusú kölcsönös sérelmek keletkezését is fel kellene venni. Mint ahogy az is érdekes nyilván, hogy mindenfajta nemzetiségi jellegű kötődéstől elvonatkoztatva, az egymással szomszédos, életerős faluközösségek közt a múltban általában meglévő versengésekkel, presztízs-küzdelmekkel párhuzamba állítva, ennek a szövetkezet-egyesítési folyamatnak milyen konkrét hátrányokat és előnyöket termelő mellékhatásai voltak.

Az 1980-as években átalakul a falu képe. Az egyének, családok anyagi gyarapodásának mértékét jelzi, hogy alaposan megújul Kural épületállománya. Új házakkal teli új utcasorok nyílnak, és küllemében gyökeresen átalakul a faluközpont is; megépül a szövetkezet kétemeletes központi épülete, amely a helyi közigazgatásnak is helyet ad. Átellenben az évtized végére felépül egy korszerű, emeletes üzlet- és szolgáltató központ, a templom körüli temetőben az új ravatalozó, és szilárd burkolat kerül a település valamennyi útjára. Az 1989 előtti utolsó két évtized vitathatatlan anyagi gyarapodásának megannyi jele árnyékában azonban már csirázik az ezredforduló utáni demográfiai „válság”; 1960 és 1990 között a település népessége 920 főről 674 főre csökken²³.

A 2001. évi népszámlás adatai szerint az ezredforduló után tovább tart a népességfogyás: Kural lakosainak száma 594 főre zsugorodik. A legfrissebb elérhető statisztikai adatforrás 2005-ben 572 főben adja meg a község lakosainak számát.²⁴ A település polgármesterének véleménye szerint Kural fő problémái az ezredforduló utáni években egyértelműen a község népességének kedvezőtlen demográfiai helyzetével függnek össze. Első helyen a népesség elöregedését említette; mint a települést sújtó jelenlegi nehézségek fő okát. Kural népességének elöregedése persze meglehetősen összetett, de a vidéki településekre általában jellemző „forгатókönyvek” szerint alakuló folyamat. Főbb összetevői közül időrendi sorrendben az országszerte a 1960-as évektől beinduló elvándorlási folyamatokat lehetne kiemelni. Mivel ez az urbanizációval és az iparosítás hullámaival összefüggő migráció elsősorban a fiatalabb, vagy aktív korú népességet érintette, tartós lakhelyváltogatásuk kedvezőtlen irányba módosította a kibocsátó népesség korösszetételét.

²³ vö. Melléklet 1. táblázat

²⁴ www.statistics.sk

Kural esetében azonban a fiatalok városba áramlása vélhetően nem volt különösebben jelentős.²⁵

Az 1970-es évektől szinte folyamatos, bár változó ütemű általános életszínvonal-emelkedés számlájára írható az egyéni életpálya-modellek módosulása, a családszerkezet átalakulása²⁶, a házasságkötési életkor kitolódása, a házasodások számának visszaesése, a válások számának növekedése²⁷; mindezek közvetett és közvetlen következményeképpen pedig a születések számának visszaesése.²⁸ Az idősebb korosztályok felé torzuló változásokat a korszerkezetben ugyan a jelzett általános életszínvonal-emelkedés miatt átmenetileg tompította a születéskor várható élettartam növekedése, de a halálozási ráta az időskorúak erősödő túlsúlya miatt óhatatlanul fölé kerekedett az eleve csökkenő trendek mentén alakuló születési arányszámoknak.²⁹

A település demográfiai adatainak alapszintű elemzése kapcsán is szükséges felhívni a figyelmet egy érdekes mozzanatra, nevezetesen a nemek arányának alakulására Kuralon. Feltűnő, hogy mennyire nem érvényesül a községben az előregedő közösségekre jellemző női túlsúly, amely az időskorúak növekvő arányával és a születéskor várható élettartam – mely fejlettebb, európai társadalmak esetén a nők esetében magasabb – alakulásával van közvetlen összefüggésben. 2005-ben a kurali nők száma mindössze két fővel haladta meg a férfiakét, miközben a környező községekben is rendre a törvényszerűnek minősíthető 20–40 fős női többlet volt jellemző.³⁰ Kural 2001-es korfájának³¹ sajátosságai is figyelemreméltók; különösen a 6-15, valamint a 20-24 éves korosztályok

²⁵ A rendelkezésre álló adatok csak az 1970-1990 közti egyes népszámlálási évekre vonatkozóan adják meg a migrációs mérleget, eszerint fokozatosan erősödő intenzitású migráció (4-5 főről 22-re növe) mellett Kural adatai; 1970: -1 fő; 1980: +1 fő; 1990: -2 fő. Obce a mestá v číslach. SŠÚ Levice, 1991, 69. o. (2005-ben pozitív a migrációs mérleg.) vö. Melléklet, 2. táblázat. A népszámlások évei közti adatok hiánya mellett azonban ebből a három adatból legfeljebb csak következtetni lehet az elvándorlás mértékére az 1960 – 90 közti három évtizedben. Figyelemre méltó, hogy a polgármester véleménye szerint az elmúlt évtizedekben a községből származó főiskolát és egyetemet végzettek közül nagyon sokan elhagyták a falut.

²⁶ A 2001. évi népszámlálás adatai szerint Kural 62 gyermeket nevelő (közülük 5 csonka) családjából 32 [51,6 %] az egy gyermekesek, és mindössze 28 [45,2 %] a kétgyermekesek száma. SODB 2001

²⁷ Kural népességének vallási homogenitásából is következhet, hogy az itteni katolikus közösség körében a szomszédos községekhez képest alacsonyabb a válások száma, a népességen belül pedig elenyésző az elváltak aránya [1,2 %]. SODB 2001

²⁸ vö. Melléklet, 2. táblázat.

²⁹ vö. Melléklet, 2. táblázat.

³⁰ 5 férfi, 287 nő; www.statistics.sk

³¹ vö. Melléklet, 1. ábra.

esetében kialakult jelentős férfi túlsúly érdekes.³² Utóbbi elsődleges magyarázataként – a korai házasságkötések bebizonyosodása esetén – a korosztály nőtagjainak gyakori „kiházasodásai” adódhatnak, amit azonban persze még részletesebben meg kellene vizsgálni.

A kedvezőtlen népesedési folyamatok következményei szerteágazóak. A fiatalok arányának csökkenése, az aktív korúak arányának visszaesése, jelentősebb vállalkozó réteg kialakulása híján a községnek a népességfogyás miatt hosszú távon csökkenő bevételi forrásai, veszélyeztetik az immár három évtizedes múltra visszatekintő iskola fenntartását. A kilencvenes évek végén és az ezredforduló tájékán az ötvenes évekbeli abortusz-korlátozások miatti nagy létszámú generációk gyermekeinek szülőkorba lépésével átmenetileg olyan kedvezően alakultak a körülmények, hogy a korábban leépített és a nyolcvanas években már csak alsó tagozatos iskolaként működő intézményt³³ néhány évig újra teljes, kilencéves képzést nyújtó iskolává tudták fejleszteni. Az „országépítők” unokái után azonban már a demográfiai apály generációi következnek az iskolapadokban, és így napjainkra a község ismét kénytelen leépíteni a felső tagozatos képzést, sőt, már az alsó tagozat évről-évre zsugorodó osztályainak fenntartási költségei is hosszú távon összeroppantathatják Kural költségvetését. A község jövője szempontjából mind szimbolikus mind gyakorlati értelemben kulcsfontosságú intézmény elvesztését azonban mindenképpen szeretnék elkerülni.

Az 1980-as évek végéig a faluban első számú foglalkoztatónak számító mezőgazdaság a szocialista nagyüzemi termelés szétesése után komoly válságba került. A gazdasági rendszerváltás válságjelenségei közé tartozó munkanélküliség Kural gazdaságilag aktív népességét is sújtotta. A 2001-es népszámlás adatai szerint tartósan munkanélküli volt gazdaságilag aktív lakosság 21,6%-a. A viszonylag magas arány értelmezéséhez azt is figyelembe kell vennünk, hogy a szomszédos települések mutatóit tekintve ez a legkedvezőbb adat, hiszen a környéken a 30%-fölötti tartós munkanélküli arányok sem ritkák. A kedvezőtlen adottságok, vagyis a mezőgazdaság korábbi abszolút túlsúlya és a tágabb térségben korábban elmaradt iparfejlesztés miatt, másrészt elegendő tőkeerős és fejlesztésekre képes helyi vállalkozás híján a munkaképes

³² vö. Melléklet, 2. ábra; 19, ill. 13 fős fiú-, ill. férfitöbbllet. A fiatalabb életkorokban egyébként általános enyhe férfitöbbllet a 30 életév körül kezd eltűnni és fokozatosan kialakuló erőteljes nőtöbblletbe fordulni a közösségek korosztályaiban. Ehhez képest szintén szokatlannak hat a kurali 40-44 és az 50-59 éves korosztályok férfitöbblete.

³³ A felső tagozatos kurali diákok ezekben az években az akkori területfejlesztési koncepciókban központi község rangjára emelt szomszéd falu, Farnad szlovák tanítási nyelvű alapiskolájába jártak át.

korú lakosság helyben foglalkozást nem találó része távingázásra kényszerül. Kural esetében ez elsősorban szlovákiai, illetve csehországi nagyvárosokba való ingázást jelent. A Mária Valéria híd újjáépítése és az Esztergom körüli iparterületek lendületes fejlődése óta a környéken általánossá váló magyarországi munkavállalás a polgármester véleménye szerint elsősorban nyelvi okok miatt Kuralon nem jellemző, bár korábban akadtak például a Suzuki gyárban próbálkozók.

Szintén a demográfiai helyzetből vezeti le a polgármester napjaink problémáinak másik nagy halmazát. Az 1970-as évek és az 1980-es évek elejének viszonylag lendületes infrastruktúra-fejlesztése után a '80-as évek közepétől sorra elmaradoztak a fejlesztések. A kilencvenes éveken végétől vesz újabb lendületet a folyamat. A földgáz és vezetékes ivóvíz bevezetése után a csatornázás, a kommunikációs hálózatok, stb. kiépítése és fejlesztése következne. Ezek kivitelezése azonban már komoly nehézségekbe ütközik.

Napjainkra nemcsak a központi támogatások apadtak el vagy váltak elérhetetlenné a község számára, hanem a település saját erőforrásai is kimerültek. Ebben a helyzetben a szükséges és megkerülhetetlen infrastruktúra-fejlesztések sikeres kivitelezésének szinte egyetlen lehetséges módja a kistérségi társulatba tömörült önkormányzatok számára igényelhető célzott támogatások megpályázása. Evvel a korábbinál jóval nagyobb jelentőségre tesznek szert a szomszédos települések közti kapcsolatok és az együttműködést preferáló motivációk erősödése korábban nem ismert dimenziókat nyithat az „etnikum-közi” kapcsolatok kiszélesítése előtt is. Ám egyelőre még a hagyományos kötődések határozzák meg ezeket az együttműködéseket. Kural legfontosabb ilyen jellegű beruházása jelenleg a Kvetnianka mikrorégió keretében sikerrel megpályázott csatornázási projekt, melyet Farnaddal – ahol egy regionális szennyvíztisztítót építenek – Nagyölvéddelel és Nyírágóval közösen valósítanak meg.

Végezetül a település és az eurorégió kapcsolatáról, elsősorban a felvázolt adottságokból kiindulva, Kuralnak a mikrorégióban elfoglalható és kölcsönösen hasznosítható estleges „szerepvállalása” kapcsán, megállapítható, hogy az még inkább a keresés, tapogatózás fázisában van, semhogy tisztázódtak volna a lehetséges együttműködések körvonalai. Kuralnak az eurorégióban való egyelőre inkább tétova részvételét illetően leszögezhetjük, hogy nagy nyeresége a térségnek, hogy etnikai-nemzeti, kulturális kötődései miatt az eurorégióbeli szlovákiai településekhez képest alapvetően más orientációjú kapcsolatrendszer kiépített és működtető közösség nem zárkózik el a korábbi, több évszázados múltra visszatekintő, és nagyon sok szempontból e szlovák identitását szívós kitartással megőrző közösség számára is

vitathatatlanul gyümölcsöző együttműködési és kapcsolatrendszernek a felújításától. Az más kérdés, hogy jelenlegi helyzetében a község aktívan és kezdeményezően hozzá tud-e járulni az eurorégió etnikai sokszínűségének megőrzéséhez, például a magyarországi települések meglehetősen mostoha sorsú, etnikai identitásuk fenyegető elmorzsolódásának árnyékában élő szlovák közösségeinek felkarolásával, hiszen a válasz jelen pillanatban inkább tagadó. Félő, hogy a település zsugorodó közössége egyre passzívabbá válik; polgármesterének véleménye szerint már napjainkban is meglehetősen nehezen „rázható fel”.

A korábban jóval sokoldalúbb közélet, a kulturális-, sportszervezetek működése, az értelmiség, illetve a vállalkozóbb szellemű rétegek előregedése, fogyatkozó utánpótlása miatt akadozik. Az viszont nem is kérdés, hogy ilyesfajta szerepre szükség volna ebben a határokon átívelően formálódó együttműködésben, s az sem vitatható, hogy Kural közössége, helyzeténél fogva és a szlovák-magyar együttélés több évszázados, felhalmozott tapasztalatával, alkalmas lehetne erre. Az már az eurorégiót formálók felelőssége, hogy céltudatos és körültekintő munkával, a kölcsönösen kiaknázható előnyökre tekintettel, segítsék elő minél nagyobb mértékben azt, hogy Kural újra megerősödő közössége, adottságait és lehetőségeit kihasználva, súlyához és lehetséges szerepéhez mértén bekapcsolódhasson az Ister-Granum Eurorégió vérkeringésébe.

Felhasznált szakirodalmi és egyéb források:

Interjú Ing. Dušan Mésároš polgármesterrel. Kuralany - Kural, 2007. május 15.

Blaskovics József: Az újvári ejálet török adóösszeírásai. Erdem, Pozsony, 1993.

Borovszky Samu: Esztergom vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. é. n. Arcanum DVD Könyvtár III. Történelem

Csapodi Csaba: Bars megye verebélyi járásának nemzetiségi viszonyai az újkorban. Athaeneum, Budapest, 1942.

Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára. Pest, 1851. Arcanum DVD Könyvtár VI. Lexikonok, adattárak.

Obce a mestá v číslech. SŠÚ Levice, 1991.

Príbelský, Ján. -Varga, Gustáv.: Kezünk az új élet pulzusán. Príroda, Pozsony, 1981. (fordította Kucsera Szilárd)

Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov, 2001. Slovenský Štatistický Úrad, Bratislava.

Szabó Péter: Don-kanyar. Corvina, Budapest, 2001.

www.statistics.sk , www.kuralany.sk

Mellékletek

1. táblázat. Kural község népességének anyanyelv/nemzetiségek szerinti összetétele a népszámlálási adatok alapján

Év	Összlakosság	Magyar	Szlovák	Egyéb	Magyar	Szlovák	Egyéb
	fő				%		
1880 ³⁴	620	584	8	28	94,19	1,29	4,52
1890	624	102	522	0	16,35	83,65	0,00
1900	700	85	614	1	12,14	87,71	0,14
1910	803	105	698	0	13,08	86,92	0,00
1930	876	3	865	8	0,34	98,74	0,92
1950	837	-	-	-	-	-	-
1961	920	-	-	-	-	-	-
1970	879	3	872	4	0,34	99,20	0,46
1980	770	9	758	3	1,17	98,44	0,39
1991	674	17	656	1	2,52	97,33	0,15
2001	591	16	572	3	2,71	96,78	0,51

Forrás: hivatalos népszámlálási adatsorok

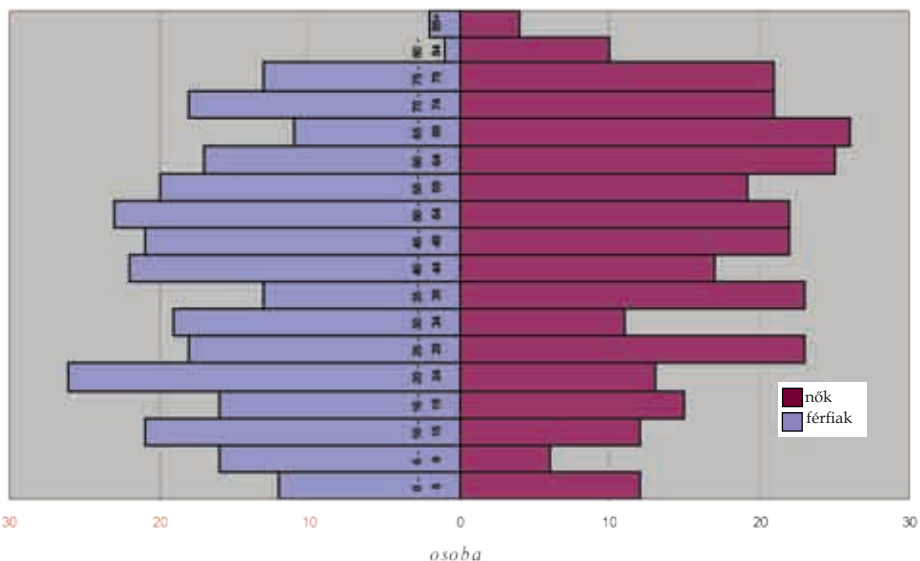
³⁴ Az 1880-as adatok szerint az akkor Esztergom vármegyéjéhez tartozó Kural (Kuralány) község népessége közül 563 fő magyar, 8 szlovák, míg 22 egyéb (német) anyanyelvű lett volna. (A 620 főhöz képest a különbözetet a „beszélni nem tudó csecsemők” kategóriája adja; akiket a táblázatba került adatok estében a nemzetiségi számarányok szerinti bontásban az egyes kategóriákhoz hozzáadtam.) Nos, ha ezt a statisztikát csak az 1890-es adatokkal vetjük egybe, s figyelmen kívül hagyjuk azt a köztudott tényt, hogy ezt a török időkben lakatlan pusztává lett községet (Blaskovics, 1993, 129. o.) a 17. század végén tisztán tót (szlovák) anyanyelvű lakossággal telepítették be (Vö. pl. Borovszky: Esztergom-monográfia), a szlovák etnikumhoz tartozók abszolút túlsúlya pedig napjainkig – gyakorlatilag nyelvszigetként – töretlenül fönmaradt; még akkor is elképesztő átalakulásnak lehetünk tanúi. 1890-ben ugyanis a tíz évvel korábbi nyomasztó magyar fölény (több mint 90%) mindössze 102 főre csökken, míg a szlovák anyanyelvűek száma 522-re nő. Annak ellenére, hogy – főként Kelet-Szlovákiából, ill. az Érsekújvár, Nyitra és Léva közti térségből – másutt is vannak példák hasonló drámai anyanyelv-, vagy nemzetiségváltásokra (vö. Svetoň 1941; Kniezsa 1941; Popély, 1991), azt hiszem ebben az esetben – amikor a jelzett tíz év alatt a község életében a népesség összetételét érintő semmiféle drámai eseménynek nincs nyoma –, nem tehettem mást, minthogy jóhiszeműen egyszerű elírásnak tekintettem az 1880-as adatokat, s a hibát legalább utólag – a grafikonban – korrigáltam.

2. táblázat. Népmozgalmi adatok, Kural

Év	Születések		Halálozások		Migráció		Tényleges szaporodás	Házasságkötések	Válások
	fő	‰	fő	‰	Bev.	Kiv.			
	fő								
1970	0	0,00	1	1,13	0	1	-2	-	-
1980	10	12,98	22	28,57	5	4	-11	-	-
1990	4	5,94	20	29,71	12	10	-14	-	-
2005	3	5,07	15	25,38	+6		-3	0	1

Forrás: Obec a mestá v číslach. SŠÚ Levice, 1991, 69. o.; SODB, 2001; www.statistics.sk

1. ábra
Kural lakosságának korfája, 2001.

Forrás: SŠÚ SODB 2001, saját szerkesztés